

Životné prostredie a kvalita života odsúdených klientov

Environment and quality of life of convicted clients

Miriama BORIŠČÁKOVÁ

ABSTRAKT

Príspevok informuje o súčasnom stave životného prostredia väzníc predovšetkým v zahraničí a jeho vplyvu na kvalitu života odsúdených klientov. Prostredníctvom prezentácie vybraných vedecko-výskumných štúdií sú rozobraté základné štruktúry životného prostredia vo väzniciach. Teoretický konštrukt sociálnej práce, ktorý podkúva túto praktickú rovinu vychádza z bio-psycho-socio-spirito-kultúrneho modelu osobnosti, ktorý je v príspevku rozoberaný predovšetkým ako bio-psycho-sociálno-environmentálny model osobnosti. Obsah príspevku je doplnený ukazovateľmi kultivácie životného prostredia väznice s rešpektom voči kvalite života odsúdených klientov, a to prostredníctvom niekoľkých vedeckých štúdií.

Kľúčové slová: Kvalita života. Životné prostredie. Väzenské prostredie. Odsúdení klienti.

ABSTRACT

The paper informs about the current state of the prison environment, especially abroad, and its impact on the quality of life of convicted clients. The content of selected scientific-research studies analyzes the basic structure of the environment in prisons. The theoretical construct of social work, which underpins this practical level, is based on the bio-psycho-socio-spirito-cultural model of personality, which is discussed in the paper primarily as a bio-psycho-social-environmental model of personality. The content of the paper is supplemented by indicators of the cultivation of the prison environment with respect for the quality of life of convicted clients, through several scientific studies.

Key words: Quality of life. Environment. Prison environment. Condemned clients.

ÚVOD

Životné prostredie väzníc má vplyv na kvalitu života odsúdených osôb. Tento výrok podporujú poznatky prezentované v príspevku, ktoré vychádzajú predovšetkým z rozsiahlych kvalitatívnych výskumov. Citujúc výsledky výskumu autora Morana (2019, [cit. 2023-12-06]) chceme poukázať na dôležitosť prírody v prostredí väzníc s dosahom na zdravie a zmenu správania odsúdených osôb. „Čo sa týka zelených plôch, viac ako dve tretiny súhlasili, že boli totožné ako tie mimo väznicu (84 %), že im pomohli cítiť sa pokojne (78 %), dávali im pocit normálnosti (79 %), pomohli im nájsť pocit pokoja (71 %) a pripomenuli im striedanie ročných ob-

dobí (82 %) ... prinútili ich premýšľať nad vecami, na ktoré by zvyčajne nemysleli (60 %), pomáhali im premýšľať o veciach pre nich dôležitých mimo väzenie (58 %) a umožnili im kontakt s vonkajším svetom (64 %)” (Moran 2019, s. 38, [cit. 2023-12-06]). Tieto pozitívne výsledky možno previazať s výsledkami výskumu autora De Viggiani (2007, [cit. 2023-12-06]), ktorý naopak identifikoval nežiadúce dopady na kvalitu života zo strany väzenského prostredia a zaužívaného systému zaobchádzania s väzňami. Inštitúcia (skúmané väzenie v *Spojenom kráľovstve*) so svojím režimom a tradíciami priniesla väzeným osobám značnú depriváciu vzhľadom na to, že zažili odcudzenie, stratu súkromia, stratu nezávislosti, zvýšený dozor, súperenie, rozdeľujúce pravidlá a stratégie, ktoré

sú vlastné režimu a sú evidentné v správaní dozorcov. K týmto problémom sa pridalo preľudnenie vo väznici, čo spôsobilo zníženú sebaúctu, zníženú motiváciu, vysokú úroveň stresu a zvýšenú pravdepodobnosť rizikového správania. Zistenia výskumu autora De Viggiani (2007, [cit. 2023-12-06]) odhaľujú celý rad deprivačných a importných faktorov súvisiacich s režimom a štruktúrovaným prostredím väznice. Obdobne ako spomenutí dvaja autori, tak aj ďalší text príspevku objasňuje podstatu životného prostredia a architektúry väzníc, čo vytvára priestor pre priamu prax forenznej sociálnej práce s väznenými klientmi.

2 Krátky exkurz k súčasnému stavu životného prostredia väzníc

Ak hovoríme o situácii životného prostredia vo väzniciach dostávame sa k rôznorodým témam. Jednou z nich je napr. problematika očkovania osôb vo výkone trestu a zamedzovanie šíreniu infekčných ochorení. Výskum autorov Moazen et al. (2023, [cit. 2023-12-06]) preukázal výrazný problém v tejto oblasti verejného zdravotníctva súvisiaci s ohrozením zdravia osôb vo výkone trestu. Môžu to byť rovnako témy o nedostatočných environmentálnych podmienkach v rizikových komunitách akými väznice sú, a to nedostatok vody alebo jej znečistenie, slabá sanitácia alebo hygiena. Behnke et al. (2018, [cit. 2023-12-06]) upozorňujú v zmysle ľudských práv na nedodržiavanie bezpečnostných opatrení súvisiacich so zdravým životným prostredím aj pre ľudí, ktorí žijú vo vylúčených komunitách, pričom medzi nich radia aj väznice. Autori popisujú, že jednou z výziev, ktoré výskumná skupina identifikovala, bolo politické napätie okolo domáceho financovania a zahraničnej pomoci pre väznice. Odsúdené osoby len zriedka vzbudzujú sympatie bežnej populácie a sú často sociálne vylúčené. Zlepšenie podmienok prostredia vo väzniciach sa považuje za nízku prioritu vlád. Ďalšou z diskutovaných tém účastníkov výskumu bola téma vzdelávania väznených osôb aj v profesiách ako inštalatér alebo murár, ktoré vedia využiť v prospech zveľaďovania životného prostredia väznice alebo následne pre uplatnenie sa na trhu

práce po výkone trestu. K téme environmentálneho vzdelávania v prostredí väzníc ponúkajú autori Edwards a Edwards (2023, [cit. 2023-12-06]) výsledky kvalitatívneho výskumu realizovaného prostredníctvom hĺbkových rozhovorov s osobami zapojenými do týchto vzdelávacích programov vo väzniciach. Výsledky informujú predovšetkým o zmene uväznených osôb vplyvom tohto vzdelávania vo vzťahu k celkovému väzenskému systému, environmentálnym problémom a pod.

Autori Opsal et al. (2022, [cit. 2023-12-06]) reflektujú porušovanie legislatívy o zdravom životnom prostredí vo väzniciach, ktoré následne spôsobujú znečistenia okoliťého prostredia. Túto tému prezentujú aj Woodall et al. (2021, [cit. 2023-12-06]) so zameraním na zdravie a podporu zdravia žien vo väzení. Podľa autorov pojem zdravie podporujúce väzenie je koncept, ktorý bol predložený s cieľom riešiť nerovnosti v oblasti zdravia a zhoršovanie zdravia vo väzniciach. V súvislosti so ženami vo väzení sa však o ňom úplne nediskutovalo. Preto sa autori rozhodli realizovať výskum so zameraním na objasnenie poznatkov týkajúcich sa zdravia a podpory zdravia žien vo väzniciach, a to prostredníctvom analýz správ väzenskej inšpekcie. Výsledky identifikovali, že tieto správy obsahovali predovšetkým záznaky venované problémom životného štýlu. Absenciu starostlivosti o ženské zdravie vo väzniciach autori považujú za alarmujúcu, pričom vplyv majú aj rodové nerovnosti, ktoré viac podporujú zdravé životné podmienky mužov vo väzení na úkor žien. Zaujímavou témou v kontexte životného prostredia väzníc je aj diskusia o väzniciach ako vlastných ekosystémoch, ktoré boli vytvorené (v USA) s cieľom väznenia čo najväčšieho počtu ľudí. V závislosti od množstva odsúdených osôb je otázne aj ekologické prostredie väzníc, ktoré v takto osídlených väzniciach podľa autorky Taylor (2023, [cit. 2023-12-06]) spôsobuje nezdravé ekosystémy bez priameho riešenia. Viac nadväzne k téme životného prostredia píše autori Moran a Turner (2019, [cit. 2023-12-06]), pričom sa venujú možnému prístupu odsúdených klientov k prírode ako prospešného determinantu pre zdravie. Zaujímavý výskum

ponúka Saxe (2023, [cit. 2023-12-06]) informujúc o výsledkoch zameraných na skúmanie environmentálnej spravodlivosti vo väzniciach (165 väzníc v USA). K skúmaniu autorka využila nástroj skríningu a mapovania environmentálnej spravodlivosti (Environmental Protection Agency's Environmental Justice Screening and Mapping Tool - EJSCREEN). Výsledky potvrdili zvýšený nárast environmentálnej spravodlivosti, pričom štáty s vyššou mierou uväznenia mali tendenciu mať tieto indexy zvýšené.

Tieto ale aj mnoho ďalších výskumných štúdií potvrdzuje záujem vedcov o životné prostredie v oblastiach väzníc. Rôznorodost tém, ktoré sú v tejto súvislosti zastúpené naznačujú prepojenosť vedeckých disciplín, čo posilňuje samotné vedecké skúmanie. Krátky exkurz o súčasnom stave riešenej problematiky je podchytený aj teoretickými štruktúrami, ktoré sú predmetom nasledujúcej podkapitoly.

1.2 Teoretické východiská kontextu vplyvu životného prostredia na kvalitu života odsúdených klientov

Popisovaná téma príspevku sa neodráža iba vo vedecko-výskumných výsledkoch mnohých štúdií, ale aj v teoretických štruktúrach sociálnej práce. Je nevyhnutné, aby každá vedecká oblasť bola teoreticky podkutá, o čom svedčí široký diapazón teórií a prístupov sociálnej práce, ktoré od jej profilácie ako vedy vznikli. V súvislosti s témou vplyvu životného prostredia väzníc na kvalitu života odsúdeného klienta je nevyhnutné siahnuť po teoretickom konštrukte, ktorý priamo súvisí s týmto vplyvom a opisuje osobnostné dianie. Zohľadňujúc viacerých autorov a autorky (napr. Listopad, Esch a Michaelssen 2021, [cit. 2023-12-07]; Listopad, Michaelssen, Werdecker a Esch 2021, [cit. 2023-12-07]; Langman 2017, [cit. 2023-12-07]; Engel 1977, [cit. 2023-12-07]; Sulmasy 2002, [cit. 2023-12-07]; Suls a Rothman 2004, [cit. 2023-12-07] a ďalší) je možné definovať bio-psycho-socio-spirito-kultúrny model osobnosti ako adresný prístup, ktorý rieši otázky vplyvov životných dráh na osobnosť človeka. Psychosociálne aspekty ako napr. zmysluplnosť, viera, intrapersonálne

zdroje, spolupatričnosť úzko súvisia s prežívaním životnej spokojnosti, šťastia, pohody, odolnosti, stresu, zdravia a pod. Podľa tohto modelu zohrávajú biologické, psychologické a sociálno-environmentálne aspekty dôležitú úlohu pri rozvoji zdravia, resp. aj choroby, a preto je nevyhnutné ich zohľadňovať pri preventívnych programoch alebo už samotnej liečbe a starostlivosti o klientov aj v prostredí väzníc.

Na základe výskumu už spomínaných autorov Listopad, Esch a Michaelssen (2021, [cit. 2023-12-07]) aplikácia bio-psycho-sociálneho modelu je limitujúca a nevyjadruje dostatočný rozsah pre vysvetlenie napr. syndrómu vyhorenia (ktorý je súčasťou aj osobného prežívania u odsúdených klientov). Autori preto považujú za nevyhnutné aplikovanie aj ďalších dvoch aspektov, a to spirituálneho a kultúrneho. V kontexte holistického prístupu tento model odráža aj environmentálnu dimenziu (Listopad, Michaelssen, Werdecker a Esch 2021, [cit. 2023-12-07]). V podobe bio-psycho-socio-environmentálneho modelu jednotlivé dimenzie vyzerajú nasledovne:

1. biologická dimenzia odráža fyziologické prvky tela, ktoré vplyvajú a určujú duševné a fyzické zdravie;
2. psychologická dimenzia pozostáva z kognitívnych, emocionálnych, motivačných, postojových a behaviorálnych aspektov a zahŕňa úlohu seba, identity, osobnosti aj rôzne stratégie zvládania;
3. sociálno-environmentálny rozvoj sa vzťahuje na fyzikálno-chemické aspekty, ako sú napr. látky znečisťujúce ovzdušie, oxidy dusíka, pracovné prostredie, podmienky na pracovisku, ale aj na interpersonálnu dynamiku pracovného alebo rodinného prostredia (v tomto prípade v prostredí väznice).

Je nesporné, že spomínaný model má značný záujem o identifikáciu tých determinantov v prostredí, ktoré súvisia so sociálnym ale aj environmentálnym priestorom. Práve sociálno-environmentálna dimenzia zohráva v kontexte životného prostredia dôležité miesto pre odhalenie vplyvov prostredia na kvalitu života človeka. Ako ukazujú

d'alšie poznatky, praktická rovina života vo väzniciach odzrkadľuje potrebu rešpektovania týchto dôkazov a ich implementácie do praxe tak, aby sa kvalita života odsúdených kontinuálne neznižovala.

2. Životné prostredie a architektúra väznic

Karcelárna geografia¹¹ je novovznikajúcou podoblasťou geografie, ktorá venuje svoju pozornosť vplyvu a významu fyzického (environmentálneho) väzenského priestoru. Karcelárni geografi kriticky spochybňujú, komu sú väzenské priestory určené a za akým účelom. Táto disciplína vníma priestor a miesto ako dôležité pre emocionálne prežívanie. Ich súčasťou sú architektonické prvky ako osvetlenie, označenie, rozloženie priestoru, ktoré by mali byť usporiadané zámerne tak, aby ovplyvnili určité druhy správania a emócií (Bloch, Olivares-Pelayo 2023, [cit. 2023-12-08]; Gill, Conlon, Moran a Burridge 2018, [cit. 2023-12-08]; Moran, Turner a Schliehe 2018, [cit. 2023-12-08]). Termín etická väzenská architektúra odráža prepojenie medzi väzenskými dizajnovými prvkami a blahobytom väznených osôb. Autori Engstrom a Van Ginneken (2022, [cit. 2023-12-08]) popisujú, že dizajn väznice môže výrazne ovplyvňovať prežívanú skúsenosť s uväznením ako takým. Väčšina väznic predstavuje uzavreté zariadenia a spôsob, akým sú navrhnuté, má obrovský vplyv na to, ako ich prežívajú tí, ktorí v nich žijú a pracujú. Od väznic sa očakáva, že budú fungovať celoročne, budú poskytovať bezpečnosť, prácu, ubytovanie, zdravotnú starostlivosť, stravu, základné potreby, vzdelanie, odbornú prípravu, rehabilitačné programy, bohoslužby, rekreáciu a návštevy. Otázky etiky a etického dizajnu sú v súčasnosti na mieste, ak sa pozerať na čoraz viac apelujúcu aplikáciu humanistického kontextu na života odsúdených osôb.

Je vhodné spomenúť, že väzenie bolo vybudované ako tzv. humánnejšia forma trestu od iných menej humánnych. V súvislosti s historickým kontextom budovania väzenských priestorov je vhodné ozrejmiť, že tie

mali spĺňať predovšetkým hlavný účel, a to vzbudzovať pocit kontroly a predchádzať delikventnému a kriminálnemu správaniu. Príkladom môže byť najstaršia londýnska väznica Newgate, ktorej architektúra prezentuje obdĺžnikový tvar (dlhé chody uprostred niekoľkých poschodí a po obvodoch boli jednotlivé cely), ktorý mal iniciovať bezpečnosť a jednoznačné oddelenie väzenských osôb (Wener 2012, [cit. 2023-12-08]). Obdobne navrhnuté Panoptikum (autor Jeremy Bentham) reprezentovala okrúhla niekoľkoposchodová budova. Jej stredom prechádza centrálna strážna veža pre dozorcov a dohliadanie na väzňov. Po celkovom kruhovom obvode boli vystavané cely pre väzňov. Tento dizajn mal vzbudzovať pocit kontinuálneho sledovania väzňov aj keď to v skutočnosti nebola pravda, ale vedomie sledovania a kontroly boli v tomto smere dôležitejšie (Moran, Turner a Jewkes 2016, [cit. 2023-12-08]).

Kontext kvality života odsúdených klientov si vyžaduje riešiť otázku väzenských priestorov v zmysle úpravy architektúry ako prostriedku pre minimalizáciu negatívnych dopadov na ich správanie a zdravie. Architektúra väznic má preukázateľný vplyv na vnímanie bezpečia, úroveň zdravia, prežívanie stresu, väzenskú klímu, prežívanie interpersonálnych vzťahov a vzťahu s vonkajším svetom a pod. (Ross, Liebling a Tait 2011, [cit. 2023-12-08]; Van Ginneken a Nieuwbeerta 2020, [cit. 2023-12-08] a ďalší).

Autori Engstrom a Van Ginneken (2022) považovali za nevyhnutné (na základe nedostatku empirických štúdií a výsledkov) extrahovať všetky domény (spájajúce väzenské prostredie a blahobyt odsúdenej osoby) do koncepčného pochopenia tak, aby následne mohli byť realizované výskumy etickej väzenskej architektúry založené na objektivite a relevantnosti. Spomínaní autori z pôvodných 706 výskumných štúdií vyšpecifikovali 45, ktoré spĺňali vopred stanovené kritériá systematickej analýzy literatúry. Výsledky priniesli pozitívny výsledok extrahovaných domén v dvoch skupinách, a to:

¹¹ Bližšie štúdie Moran a Jewkes (2015, [cit. 2023-12-08]) alebo Moran, Turner a Schliehe (2018, [cit. 2023-12-08]).

1. osobný životný priestor (osvetlenie, použité materiály, estetika, hluk, výhľad, teplota, kvalita vzduchu, súkromie);
2. všeobecný väzenský priestor (veľkosť priestoru a hustota, návštevnosť, príroda, usporiadanie väznice, bezpečnostné technológie, prístupnosť a vybavenie).

Pre potreby objasnenia uceleného pohľadu na problematiku vplyvu životného prostredia väznic na kvalitu života väznených osôb prezentujeme vybrané domény z výskumu vyššie uvedených autorov, ktoré považujeme za priamo determinujúce zdravie a správanie.

Osvetlenie

Možnosť prístupu k prirodzenému svetlu alebo umelému je priamo viazané na prežívanie pohody a vplýva na správanie osôb. Rovnako je s možnosťami (či nedostatkom) osvetlenia spojené prežívanie stresu, kvalita spánku, vzťahy s ostatnými ľuďmi alebo aj zmeny v cirkadiánných rytmoch.

Použité materiály

Najčastejšie používané materiály v prostredí väznic sú betón, kov, tehla, ktoré pôsobia pevnejšie, chladnejšie a zároveň vzbudzujú potrebu a možnosti ich preniknutia. Drevo, korok, mäkké materiály pôsobia viac prirodzene povzbudzujú duševnú pohodu a rovnováhu osobnosti bez priameho pôsobenia na potrebu úniku. Uvedené mäkké materiály viac humanizujú priestor, pohlcujú hluk a pôsobia proti monotónnosti.

Estetika

Používanie farieb vplýva na pohodu a vnímanie odsúdenej osoby. Použitie príjemných a hlavne rôznorodých farieb v prostredí vplývajú na ochotu odsúdeného zotrvať v priestore a zároveň podvedome vysiela informáciu o tom, že inštitúcia prejavuje úctu a rešpekt osobe, ktorá je v priestore uzavretá. Rovnako tvar priestoru ako ostré hrany negatívne pôsobia na prežívanie a pohodu, preto

sa odporúča využívať esteticky príjemnejšie modelovanie priestoru do mäkkších, oblých útvarov.

Výhľad

Predovšetkým pohľady z okna na diaľku, vrátane obrazov, ktoré simulujú veľkú hĺbku ostroty, sú spojené so znížením nudy, únavy a podráždenosti a so zvýšením skúseného pohodlia a vnímanej bezpečnosti. Na zmierňovanie negatívnych účinkov uväznenia a na podporu spojenia s vonkajším svetom sledovaním meniacich sa ročných období. Výhľadom alebo prirodzenému svetlu bránia kovové mreže, farby, priesvitné okenné tabule alebo okná umiestnené príliš vysoko v stene, aby zabránili výhľadu von.

Príroda¹²

Prítomnosť stromov, kvetov, prírodných materiálov, výhľadov na prírodu pozitívne vplýva na správanie, konanie a zdravie odsúdených osôb. Pohľady na prírodu podporujú psychickú podporu, pozitívne emocionálne reakcie a zvyšujú stav bdieľoého odpočinku.

Usporiadanie priestorov väznice

Usporiadanie väznic, ktoré čoraz viac oddeľuje dozorcov od väznených osôb mrežami alebo nepriestrelnými sklami, vytvára pocit depersonalizácie, odpútania sa a zvyšuje riziko samovrážd vo väzení. Dispozície budov, ktoré podporujú interakciu s ostatnými v určených priestoroch, môžu kompenzovať nepriaznivé účinky preľudňovania v obytných priestoroch na duševné zdravie. Pôdorysy, ktoré podporujú väčší medziludský kontakt, môžu tiež zvýšiť zdieľaný pocit bezpečia.

Autori záverom informujú, že všetkých 16 domén je indikátorom humánneho zaobchádzania, ktoré je v koncepte etickej architektúry väznic jedným z najdôležitejších bodov pre zlepšujúce sa zdravie a dosahovanie ľudskej dôstojnosti.

Podobná štúdia podporujúca tieto pohľady (Moran a Turner 2019) ozrejmjuje, že severské štáty podporujú myšlienku zmien

¹² Túto doménu podporujú aj Moran a Turner (2019) prezentujú poznatky, že zastavané prostredie (v zdravotníckych zariadeniach) so zelenými plochami, s výhľadmi a prístupmi k nim majú pozitívne dopady na podporu zdravia, vyrovnávanie sa so stresom a celkové klinické zotavenie sa. V kontexte biofilie autori popisujú, že

osoby majú až intímny citový vzťah k prírode keďže sa v nej dlhodobo vyvíjali. Kontakt s prírodou zvyšuje schopnosť zvládania záťaže, stimuláciu nedostatočne využívaných častí mozgu a uvoľňuje viac unavené oblasti.

dizajnu väzníc za účelom zlepšenia kvality života väznených osôb. Politický systém týchto krajín je prijateľne nastavený s víziou terapeutického priestoru, ktorý umožňuje týmto osobám uzdraviť sa v podmienkach čo najviac pripomínajúcich normálny život. Opačný príklad bol preukázaný v *Spojenom kráľovstve* kde idea väzenia je, že toto prostredie by nemalo odzrkadľovať vonkajšie prostredie, resp. podmienky v ňom by mali byť horšie ako vo vonkajšom svete. Príroda či zelené plochy sú preto vo väzniciach *Spojeného kráľovstva* ojedinelé. Participanti výskumu autorom preukázali, že využívanie prírodných materiálov ako tráva, kríky či pôda sú vhodným prostredím pre pašovanie nelegálneho tovaru vo väzniciach (drogy alebo mobilné telefóny). Príroda vo všeobecnosti (vo väzniciach *Spojeného kráľovstva*) predstavovala nebezpečné riziká, ktoré okrem ukrývania nelegálneho materiálu začleňujú v dohľade na väznené osoby a prinášajú možné ohrozenie bezpečnosti.

ZÁVER

Článok v informatívnej rovine prezentoval vybrané poznatky k téme životného prostredia väzníc, ktoré vyplývajú predovšetkým zo zahraničných výskumných štúdií. Je možné konštatovať, že uvedené štúdie v širokom rozsahu ozrejmujú v akých rovinách narušené životné prostredie väzníc vplýva na kvalitu života odsúdených klientov. Zároveň príspevok adresne informoval o možnostiach zmien v oblasti životného prostredia väzníc, primárne architektúry. Prezentované výskumné zistenia reflektujú opodstatnenie prítomnosti prírody, prírodných materiálov, farieb, osvetlenia, vzduchu, vhodného rozmiestnenia priestorov, ktoré pozitívne vplývajú na správanie a prežívanie odsúdených klientov. V tejto súvislosti teoretické východiská bio-psycho-socio-environmentálneho modelu osobnosti obdobne doplnili schému potreby uvažovania o zmenách v prostredí väzníc, ktoré majú tak silný dopad na kvalitu života klientov. Na základe získaných poznatkov je možné konštatovať, že prostredie forenznnej sociálnej práce je kľúčovým pre riešenie aj týchto otázok s odsúdenými klien-

tmi. Forenzný sociálny pracovník je profesionálom, ktorý anamnesticky spracúva informácie o klientovi za účelom efektívnej práce na zlepšení jeho sociálneho fungovania. Okrem toho v prostredí väzníc poskytuje sociálne poradenstvo aj za účelom adaptácie, zlepšenia vzťahov, kontaktu s vonkajším prostredím a pod. Článok slúži ako podnet či inšpirácia k výskumným aktivitám tejto oblasti záujmu, nakoľko takýto výskum v slovenskom prostredí tohto času identifikovaný nebol.

Zoznam bibliografických odkazov

- BEHNKE, Nikki et al., 2018. Improving environmental conditions for involuntarily displaced populations: water, sanitation, and hygiene in orphanages, prisons, and refugee and IDP settlements. In: *Journal of Water Sanitation and Hygiene for Development* [online]. Roč. 8, č. 4, s. 785-791. [cit. 2023-12-06]. Doi: 10.2166/washdev.2018.019. Dostupné z: <https://iwaponline.com/washdev/article/8/4/785/41370/Improving-environmental-conditions-for>
- BLOCH, Stefano a Enrique A. OLIVARES-PELAYO, 2023. Captive bodies, prison geographies, and the somatic carceral condition. In: *Progress in Human Geography* [online]. Roč. 0, č. 0. [cit. 2023-12-08] Doi: 10.1177/03091325231212257. Dostupné z: <https://ezproxy.pu-lib.sk:3326/doi/10.1177/03091325231212257>
- DE VIGGIANI, Nick, 2007. Unhealthy prisons: exploring structural determinants of prison health. In: *Sociology of Health and Illness* [online]. Roč. 29, č. 1, s. 115-135. [cit. 2023-12-06]. Dostupné z: <https://ezproxy.pu-lib.sk:2378/doi/10.1111/j.1467-9566.2007.00474.x>.
- EDWARDS, Michelle L. a Hannah EDWARDS, 2023. Prison-based environmental training programs: who is being transformed? In: *Environmental Education Research* [online]. [cit. 2023-12-06]. Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13504622.2023.2190523>
- ENGEL, G. L., 1977. The need for a new medical model: a challenge for biomedicine.

- In: *Science* [online]. Roč. 196, s. 129–136. [cit. 2023-12-07].
Dostupné na: Doi: 10.1126/science.847460
- ENGSTROM, Kesey V. a Esther F. J. C. VAN GINNEKEN, 2022. Ethical Prison Architecture: A Systematic Literature Review of Prison Design Features Related to Wellbeing. In: *Space and Culture* [online]. Roč. 25, č. 3, s. 479–503. [cit. 2023-12-08].
Dostupné na: Doi: 10.1177/12063312221104211. Dostupné z: <https://ezproxy.pu-lib.sk:3326/doi/10.1177/12063312221104211>
- GILL, Nick, Deirde CONLON, Dominique MORAN a Andrew BURRIDGE, 2018. Carceral circuitry: New directions in carceral geography. In: *Progress in Human Geography* [online]. Roč. 42, č. 2, s. 183–204. [cit. 2023-12-08].
Dostupné na: Doi: 10.1177/0309132516671823. Dostupné z: <https://ezproxy.pu-lib.sk:3326/doi/10.1177/0309132516671823>
- LANGMAN, Peter, 2017. A Bio-Psycho-Social Model of School Shooters. In: *The Journal of Campus Behavioral Intervention* [online]. Roč. 5, č. s. 27–34. [cit. 2023-12-07].
Dostupné z: <https://ezproxy.pu-lib.sk:3546/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=5&sid=af6bfed1-5837-46f2-8cd5-1b690ece4b77%40redis>
- LISTOPAD, W. Ian, Maren, M. MICHAELSEN, Lena WERDECKER a Tobias ESCH, 2021. Bio-Psycho-Socio-Spirito-Cultural Factors of Burnout: A Systematic Narrative Review of the Literature. In: *Front. Psychol.* [online]. Roč.12. [cit. 2023-12-07].
Dostupné na: Doi: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.722862>. Dostupné z: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.722862/full#B207>
- LISTOPAD, W. Ian, Tobias ESCH a Maren M. MICHAELSEN, 2021. An Empirical Investigation of the Relationship Between Spirituality, Work Culture, and Burnout: The Need for an Extended Health and Disease Model. In: *Front. Psychol.* [online]. Roč.12. [cit. 2023-12-07].
Dostupné na: Doi: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.723884>. Dostupné z: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2021.723884/full>
- MOAZEN, Babak et al., 2023. Interventions to increase vaccine uptake among people who live and work in prisons: A global multistage scoping review. In: *Journal of Community Psychology* [online]. 2023 Jul 18. [cit. 2023-12-06].
Dostupné na: Doi: 10.1002/jcop.23077. Dostupné z: <https://pub-med.ncbi.nlm.nih.gov/37462954/>
- MORAN Dominique a Yvonne JEWKES, 2015. Linking the carceral and the punitive state: A review of research on prison architecture, design, technology and the lived experience of carceral space. In: *Annales de Géographie* [online], Roč. 702–703, č. 2, s. 163–184. [cit. 2023-12-08].
Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/282411781_Linking_the_carceral_and_the_punitive_state_A_review_of_research_on_prison_architecture_design_technology_and_the_lived_experience_of_carceral_space
- MORAN Dominique, Jennifer TURNER a Yvonne JEWKES, 2016. Becoming big things: Building events and the architectural geographies of incarceration in England and Wales. In: *Transactions of the Institute of British Geographers* [online]. Roč. 41, č. 4, s. 416–428. [cit. 2023-12-08].
Dostupné z: <https://researchportal.bath.ac.uk/en/publications/becoming-big-things-building-events-and-the-architectural-geograp>
- MORAN, Dominique a Jennifer Turner, 2019. Turning over a new leaf: The health-enabling capacities of nature contact in prison. In: *Social Science and Medicine* [online]. Roč. 231, č. špeciálne vydanie, s. 62–69. [cit. 2023-12-06]. Doi: 10.1016/j.socscimed.2018.05.032.
Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0277953618302752>

- MORAN, Dominique a Jennifer TURNER, 2019. Turning over a new leaf: The health-enabling capacities of nature contact in prison. In: *Social Science and Medicine* [online]. Roč. 231, s. 62-69. [cit. 2023-12-06].
Doi: 10.1016/j.socscimed.2018.05.032.
Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0277953618302752>
- MORAN, Dominique, 2019. Back to nature? Attention restoration theory and the restorative effects of nature contact in prison. In: *Health and Place* [online]. Roč. 57, s. 35-43. [cit. 2023-12-08].
Doi: <https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2019.03.00>. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1353829218309869?via%3DIhub>
- MORAN, Dominique, Jennifer TURNER a Anna K. SCHLIEHE, 2018. Conceptualizing the carceral in carceral geography. In: *Progress in Human Geography* [online]. Roč. 42, č. 5, s. 666-686. [cit. 2023-12-08].
Doi: 10.1177/0309132517710352. Dostupné z: <https://ezproxy.pu-lib.sk:3326/doi/10.1177/0309132517710352>
- OPSAL, Tara et al., 2022. Layered Sites of Environmental Justice: Considering the Case of Prisons. In: *Sociology Inquiry* [online]. Roč. 93, č. 4, s. 852-876. [cit. 2023-12-06].
Doi: 10.1111/soin.12524. Dostupné z: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/soin.12524>
- ROSS, Michael, Alison LIEBLING a Sarah TAIT, 2011. The relationships of prison climate to health service in correctional environments: Inmate health care measurement, satisfaction and access in prisons. In: *The Howard Journal of Criminal Justice* [online]. Roč. 50, s. 262-274. [cit. 2023-12-08].
Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/228187632_The_Relationships_of_Prison_Climate_to_Health_Service_in_Correctional_Environments_Inmate_Health_Care_Measurement_Satisfaction_and_Access_in_Prisons
- SAXE, Jennie, Perey, 2023. The Intersection of Incarceration and Injustice: Environmental Burdens in Prison Communities. In: *Environmental Justice* [online]. Roč. 16, č. 5.
Doi: <https://doi.org/10.1089/env.2021.0083>. [cit. 2023-12-06]. Dostupné z: <https://www.liebertpub.com/doi/full/10.1089/env.2021.0083>
- SULMASY, P. Daniel, 2002. A biopsychosocial-spiritual model for the care of patients at the end of life. In: *Gerontologist* [online]. Roč. 42, špeciálne č. 3, s. 24-33. [cit. 2023-12-07].
Doi: 10.1093/geront/42.suppl_3.24
- SULS, Jerry a Alex ROTHMAN, 2004. Evolution of the biopsychosocial model: prospects and challenges for health psychology. In: *Health Psychol* [online]. Roč. 23, s. 119-125. [cit. 2023-12-07].
Doi: 10.1037/0278-6133.23.2.119
- TAYLOR, Dorceta E., 2023. Prisons, Jails, and the Environment: Why Environmentalists Should Care About Mass Incarceration? In: *American Behavioral Scientist* [cit. 2023-12-06]. Roč. 0, č. 0. [cit. 2023-12-06].
Dostupné z: <https://ezproxy.pu-lib.sk:3326/doi/10.1177/00027642221142206>
- VAN GINNEKEN Ester a Paul NIEUWERTE, 2020. Climate consensus: A multi-level study testing assumptions about prison climate. In: *Journal of Criminal Justice* [online]. Roč. 69, č. 101693. [cit. 2023-12-08].
Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/341902389_Climate_consensus_A_multilevel_study_testing_assumptions_about_prison_climate
- WENER, E. Richard, 2012. *The environmental psychology of prisons and jails: Creating humane spaces in secure settings* [online]. Cambridge University Press. [cit. 2023-12-08].

WOODALL, James et al., 2021. Health-promoting prisons in the female estate: an analysis of prison inspection data. In: *BMC Public Health* [online]. Roč. 21, s. 1-8. [cit. 2023-12-06].

Doi: <https://doi.org/10.1186/s12889-021-11621-y>. Dostupné z: <https://bmcpublihealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12889-021-11621-y#citeas>

Podakovanie a afliácia

Príspevok vyšiel s podporou projektov VEGA č. 1/0535/23 Integrácia ukrajinských migrantov a posúdenie náročnej životnej situácie spojennej s krízou vyvolanou vojnovým konfliktom optikou sociálnej práce a KEGA č.

027PU-4/2022 Transfer digitálnych technológií do inovácie metodiky odbornej praxe v pregraduálnej príprave študentov sociálnej práce.

Kontaktné údaje

Mgr. Miriama Boriščáková, PhD.

*Inštitút edukológie a sociálnej práce,
Filozofická fakulta, Prešovská univerzita
v Prešove,
ul. 17 Novembra č. 1, 08001 Prešov;
e-mailová adresa: miriama.boriscakova@unipo.sk.*